

İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi
Journal of the Human and Social Science Researches
[2147-1185]

[itobiad], 2019, 8 (2): 991/1006

**Cengiz Aytmatov'un Eserlerinde Geçen Boy ve Yer Adlarının Dil
ve Kültür Açısından Önemi**

The Importance of the Tribal and Place Names in the Works of
Chinghiz Aitmatov in Terms of Language and Culture

Enver KAPAĞAN

Doç. Dr., Karabük Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi
Assoc. Prof. Dr., Karabuk University Faculty of Literature
enverkapagan@karabuk.edu.tr, Orcid ID:0000-0003-4647-1863

Bünyamin ŞAKAR

MEB, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni, Ministry of Education Teacher of
Turkish Language and Literature,
bunyamin_7887@hotmail.com, Orcid ID: 0000-0002-5482-2021

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type : Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received : 25.03.2019
Kabul Tarihi / Accepted : 19.05.2019
Yayın Tarihi / Published : 10.06.2019
Yayın Sezonu : Nisan-Mayıs-Haziran
Pub Date Season : April-May-June

Atıf/Cite as: KAPAĞAN, E, ŞAKAR, B. (2019). Cengiz Aytmatov'un Eserlerinde Geçen Boy ve Yer Adlarının Dil ve Kültür Açısından Önemi. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 8 (2), 991-1006. Retrieved from <http://www.itobiad.com/issue/44987/544448>

İntihal /Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and confirmed to include no plagiarism. <http://www.itobiad.com/>

Copyright © Published by Mustafa YİĞİTOĞLU Since 2012 - Karabuk University, Faculty of Theology, Karabuk, 78050 Turkey. All rights reserved.

Cengiz Aytmatov'un Eserlerinde Geçen Boy ve Yer Adlarının Dil ve Kültür Açısından Önemi

Öz

Yer ve boy adları, kendisini oluşturan toplumların tarihine ayna tutarlar. Hatta yer adları, zaman içinde pek çok değişikliğe uğramalarına rağmen, kendilerini meydana getiren toplumlardan bile uzun yaşarlar. Boy adları da Türklerin farklı coğrafyalarda yaşamalarına rağmen bir bütün olarak ele alınmalarını sağlayan unsurların başında gelmektedir. Cengiz Aytmatov, eserlerinde çok çeşitli coğrafyalara yer vermiş ve bu coğrafyalarda bulunan yer adları vasıtasıyla oldukça geniş bir alana yayılmış Türk coğrafyasını resmetmiştir. Yapıtlarında yer verdiği boy isimleri ile de Türk toplumunun geçmişten günümüze tarihi derinliğini ortaya koymuştur. Bu makalede, ünlü Kırgız yazar Cengiz Aytmatov'un eserlerinde kaleme aldığı boy ve yer adlarının dil ve kültür taşıyıcılığı açısından üstlendiği rol ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Cengiz Aytmatov, Yer Adları, Boy Adları, Kırgız Türkleri, Kırgız Edebiyatı

The Importance of the Tribal and Place Names in the Works of Chinghiz Aitmatov in Terms of Language and Culture

Abstract

The names of places and tribes reflect the history of the societies that comprise them. Although the names of places have undergone many changes over time, they live longer than the communities that make up them. The tribal names are among the factors that enable the Turks to be considered as a whole, even though they live in different geographies. Chinghiz Aitmatov has included a wide variety of geographies in his works and has painted a wide range of Turkish geography through the names of the places in these geographies. With the names which he gave place in his works, he has revealed the historical depth of Turkish society from past to present. In this article, the role of tribal and place names in the works of famous Kyrgyz author Chinghiz Aitmatov, in terms of language and culture transport, will be discussed.

Keywords: Chinghiz Aitmatov, Place Names, Tribal Names, Kyrgyz Turks, Kyrgyz Literature

Giriş

Mevcut Çin ve diğer kaynaklardan edinilen bilgilere göre M.Ö. üçüncü yüzyıllarda devlet kurmuş olan Kırgızlar, Türk tarihi içinde en köklü kavimlerden biri olarak günümüzde de varlıklarını devam ettirmektedirler. Tarih boyunca dağınık bir halde ve dağlık bölgelerde yaşayan Kırgızlar, M.Ö. ikinci yüzyıldan itibaren Büyük Türk İmparatorluğu bünyesine katılırlar. Büyük Türk İmparatorluğu dağılınca da M.S. dördüncü asırda Tibet'ten Baykal gölüne kadar geniş bir coğrafyada "Hakas" adıyla kendi devletlerini yeniden kurarlar. Bu devlet Baykal gölünden Tibet'e kadar uzanan alana hâkim olmayı başarır. Fakat 6. yüzyılda hâkimiyetlerini koruyamayarak Köktürklerin hâkimiyeti altına girerler. Diğer bütün Türk kavimleri gibi Kırgız Türkleri de kendi hâkimiyetlerini kurabilecekleri fırsatlar ararlar. Nihayetinde önce Uygur Türkleri ile birlik kurup Köktürk İmparatorluğu'nu yıkarlar, akabinde de Uygurlar ile giriştikleri sert mücadeleleri kazanarak Uygur hâkimiyetine son verip kendi devletlerini kurarlar. Fakat bu süreçte yıllar boyu süren komşu ve kardeş devlet ve kavimler ile olan kavgalar Kırgız devletinin zayıflayıp gücünü kaybetmesine sonrasında ise Karahıtaylar tarafından ortadan kaldırılmalarına sebep olur (Kapağan, 2015: 26, 27).

Çin kaynaklarında, öncesi bilinmemekle beraber Hunlar döneminden günümüze kadar kullanıldığı tespit edilen Kırgız adı, aynı zamanda Türk toplulukları içerisinde en eski zamanlardan beri kendi adıyla bilinen kavimlerden birisidir. 2200 yıllık zaman sürecinde bazen ufak ses değişimlerinin görüldüğü farklı şekillerde de olsa aynı isimler yüzyıllar boyu yaşamış ve günümüze ulaşmış olması önemlidir. Bununla birlikte, Kırgız ismi uzun zaman Çince transkripsiyon farklılıklarıyla kullanılmış olmasına rağmen her zaman aynı anlama gelecek şekilde kullanılmıştır. Milletlerin, milli kimliğini kaybetmeden bin yıllarca varlığını sürdürebilmesi önemli meziyetlere sahip olması lazım gelir. Kırgızlar için de etnik ve milli benliklerini kültürel değerleri ile koruyup bugüne gelmelerindeki en önemli unsurlar, dillerini iyi muhafaza etmiş olmaları ve nüfus olarak, yaşadıkları bölgede demografik üstünlüğün kendilerinde olmasıdır. (Kalkan, 2006: 36).

Kırgız Türklerinin, tarihi yolculuğundaki hareketli yaşamı sadece siyasi alanda değil edebi, sosyal ve kültürel alanlarda da etkin olarak öne çıkmıştır. Özellikle edebi sahada destanlar öne çıkan önemli unsurlardır. Kahramanlık destanları diye adlandırılanların içerisinde; Manas, Semetey ve Seytek uzunluklarının yanında içerik bakımından da dünyanın sayılı destanlarından. Bunların dışında Ertöştük, Kurmanbek, Janıl Mırza, Kocacaş ve Kedeyhan gibi destanlar da hatırı sayılır derecede öneme sahiptir. Kırgız edebiyatı destanların dışında; fıkra, şiir, hikâye, bilmece, veciz söz, tekerleme, menkıbe, efsane, deyim, atasözü, kargış, alkış gibi alanlarda da oldukça zengin bir içeriğe sahiptir. Özellikle Kırgızlara has birçok unsuru içeriğinde barındıran 'Emek şiirleri' son derece ilgi çekicidir (Kapağan, 2015: 31).

20.yüzyıla gelindiğinde Rus işgali altında olmalarına ve Stalin'in bütün yükselebilecek sesleri ortadan kaldırma girişimlerine rağmen, Kırgızlar ve bütün Türk dünyası açısından son derece önemli bir isim olan Cengiz Aytmatov kalemi ile öne çıkar. Yazıları ile Kırgız edebiyatına damga vuran bir isim haline gelen Aytmatov, eserlerinde ele aldığı konular vasıtası ile kendi milli kimliğinin ve kültürünün dünyaca tanınmasına vesile olur. Dünyada birçok dile çevrilen eserlerinden birçoğu da sinemaya uyarlanır. Böylece savaş ve işgalin beraberinde getirmiş olduğu asimile, yokluk ve çaresizliğin kendi milleti açısından hangi yaşam koşullara sebep olduğunu, geçmiş zengin ve köklü Kırgız Türk kültürü ile günümüzde karşı karşıya kalınan durum arasındaki farkı milyonların değerlendirmesine sunar.

Özellikle eserlerinde kullandığı metaforlar ve insan yaşamına dair sunular onun çağdaşları arasında zirveye taşınmasına vesile olur. Örneğin; "Gün Olur Asra Bedel" adlı eserinde; mankurt ve mankurtlaşma ile mezarlık adının "Ana Beyit" seçilmesi mezarlıkların milli hafızayı sembolize etmesi ve mezarlığın uzak bir yerde olması işgal altındaki toplumun asimile olmasını ortaya koyan önemli bir durumdur. Aynı romanında yaşananlar ile milli ve manevi değerlerin birbirinden ne kadar uzaklaştığını, evlat ile damadın göstermiş oldukları tavırları ile karşı karşıya kalınan kültür dejenerasyonunu ifade ederken "Cemile" adlı hikâyesinde savaşın ardında kalanların maruz ve mecbur kaldığı trajikomik hayat şartlarının ne denli zor olduğunu belirtir. Bunlarla beraber bütün yazdıklarındaki derin hüznün ve ayrılıklarda aydın kıyımında katledilen babasına ait aklında kalan acı hatıraların tesiri olduğu muhakkaktır.

Yaşadığı coğrafyada milletine ait bütün milli ve manevi unsurları birbirinden ayrılmaz parçalar olarak eserlerine taşıyarak asimilasyona karşı dik durmayı başaran, Türk tarihinin gördüğü en önemli ve güçlü kalemlerden birisi olarak öne çıkan Cengiz Aytmatov, 12 Aralık 1928'de dünyaya gözlerini açar. Aytmatov; Kırgızlar arasında, Manas tarafından karargâh merkezi olarak kullanıldığına inanılan Talas vadisinde bulunan Şeker köyünde doğar. Çok küçük yaşlarda kaybettiği babası Törekul Aytmatov, devletin farklı kademelerinde görev yapmış bir ilim ve devlet adamıdır. Annesi Nagima Hamzayevna Aytmatova'dır. Annesinin büyük zorluklarla büyüttüğü Cengiz Aytmatov ve üç kardeşinin hayatına tesir eden büyük ve trajik olaylar vardır (Kolcu, 2008: 23). Babası ve amcasını, Stalin dönemindeki aydın kıyımında kaybeder. Bu dönemde, O'nun babası ve amcasıyla birlikte binlerce Kırgız da yaşamını yitirir. Bu trajedi onun hayatına tesir eden ve onu en fazla etkileyen faciaların başında gelir. Aynı zamanda bu durum onun hayata dair düşüncelerinin oluşmasında da en önemli noktayı oluşturur. Hiç beklemediği bir anda ayrılığın katlanmak zorunda kaldığı babasının izini sürer. Uzun yıllar takibi sonucu ancak babasının katledildiğini öğrenir ve mezarına dahi bağımsızlıktan sonra ulaşma imkânı bulur. Bu olayın verdiği his ve sarsılmışlığın tesirinde yazar olarak dik duruşundan taviz vermez fakat eserlerinde sürekli bir ayrılık

teması işlenir. Bütün bunlarla beraber babasının ihanet suçuyla suçlanması Aytmatov'un büyük zorluklar yaşamasına sebep olur. Bütün bu zorluklara rağmen, kendi değerlerine ve milletine yaslanarak büyük bir yazar olabilmeyi başarır.

Küçük yaşta babasını kaybetmesinin yanında Aytmatov'un yaşamındaki diğer önemli noktalardan biri ise 2. Dünya Savaşı'nın kendisi ve insanlığı karşı karşıya bıraktığı yıkımlar ile geride bıraktığı acı tecrübeler oluşturur. Cengiz Aytmatov, hiçbir zaman acı ve gözyaşının eksik olmadığı bir coğrafyada işgal altındaki topraklarda dünyaya gelmesine rağmen, esasen bu harbin soğuk ve acı gerçekliği ile çocukluk ve gençlik dönemlerinde karşılaşır. Savaşın getirdiği yokluk ve sebep olduğu yıkımlar nedeniyle babasını kaybetmekle yalnız kalmanın yanında en büyük çocuk olmasından dolayı da erken yaşında büyük sorumluluklar yüklenmek zorunda kalır. Bu durum onun eserlerini kaleme alırken insan ve insana dair unutulmuş, vazgeçilen, umursanmayan veya kimsenin dile getirmek istemediği konuları ele almasına da tesir eder.

Yukarıda bahsedilen bütün zorluklar ve omuzuna binen yük onun, insanların hayatına dokunan fikirlerinin yeşermesine tesir eder. Bununla beraber sanat yaşamının şekillenmesinde ve eserlerinde yer verdiği efsaneler başta olmak üzere milli unsurların kurgulanmasında babaannesinin varlığı da olumlu tesir eder. Çünkü Aytmatov; küçüklüğünden itibaren babaannesinden dizinin dibinde masallar, efsaneler ve halk hikâyelerini dinleyerek büyür (Dıykanbayeva,2015:170). Bu yüzden rahatlıkla söylenebilir ki, hemen her eserinde halk kültürü unsurlarına yer vermesinde büyük tesiri olan babaanesi Aytmatov'un ilk öğretmenlik yapan kişi olur.

Her toplumun, milli kimliğini yansıtan bazı simgeleri vardır. Geçmişten günümüze kadar yadigar olarak kalan birtakım semboller, geçmişimizi tanımamıza yardımcı olurken aynı zamanda gelecek kuşakların da geçmiş ile bağ kurmalarını sağlar. Aytmatov da, bu gerçek üzerine hareket etmiş, gelecek kuşakların kendi kültürünü tanımlarını sağlamak adına eserlerini milli kurgular üzerinde şekillendirir.

Aytmatov'un çok yönlü bir yazar olduğunu eserlerindeki kurgu ve kullandığı dil malzemesinden net bir şekilde görmek mümkündür. Özellikle yapıtlarında; tarihçi, sosyolog, pantürkist, antikapitalist, sosyalist, milliyetçi, psikolog gibi birden fazla özelliğe sahip olduğunu görmek mümkündür. Çok yönlü olması sebebiyle toplumu iyi analiz eden bir gözlemci, tarihçi ve sosyolog gözü ile eserler kaleme alarak yeni nesiller için de milli bir bellek oluşturmuş. Sosyolojik açıdan halkın acılarını, üzüntülerini, mutluluğunu eserlerine yansıtırken, tarihi açıdan başta İkinci Dünya Savaşı olmak üzere coğrafyada yaşananlara ayna tutar. Bütün bunları milli çizgiden kopmadan, gelecek nesillere aktarmayı görev edinir. Bu mantıkla hareket ederek ait olduğu coğrafyada insana dair her şeyi eserlerine taşır. Çünkü Aytmatov, Kırgız kültürünün göçebe yaşam tarzına ve içindeki ince

ayrıntılılarına vakıf olmanın avantajını kullanarak Kırgız dil ve kültür mirasına sahip çıkar, eserlerinin kurgusunda bu unsurlara mutlaka yer vererek hayalini kurduğu büyük medeniyeti dile getirir. Bununla beraber toplumda nasıl ayakta kalılabileceğini eserlerindeki karakterler üzerinden aktararak öğretmenlik vazifesini de yerine getirir. Eserlerinde psikolojik açıdan, küçük yaşlarda yalnız kalan bir çocuğun, yalnızlığın üstesinden nasıl gelebileceğini (Beyaz Gemi), çocuk ve torun sevgisine hasret bir annenin eşi ile beraber çocuklarını askere yollarken hisleri ile gösterdiği metanetini (Toprak Ana), rejim uğruna bütün her şeyini kaybettikten sonra geçmişi ile gelecek arasında yaptığı muhasebe neticesinde geçmişi ile hesaplaşmaya başlayanların düşüncelerini (Elveda Gülsarı), geçmişi unutmayan biriyle kan bağı ile olmasa da yakın olunabileceği gerçeğini (Gün Olur Asra Bedel), henüz çocuk yaştakilerin savaşın acı yüzü sebebi ile yüklenmek zorunda kaldıkları sorumlulukları (Sultan Murat), bunlarla birlikte gelin olmanın ne demek olduğunu anlamadan sırtına vurulan kilolarca buğday çuvaları ile (Cemile) toplumun karşı karşıya kaldığı zorlukları aktararak, bu sorunların nedenleri ve bir daha bu durumla karşı karşıya kalınmaması için neler yapılması gerektiğini doğrudan ve dolaylı olarak ifade etmiş olur.

Cengiz Aytmatov'da Dil, Tarih ve Coğrafya Şuuru

İnsanı coğrafya ve tarih ile özdeşleştiren milli unsurlardan birisi de yer ve boy adlarıdır. Aytmatov, eserlerinde dil, tarih ve coğrafyayı çok bilinçli bir şekilde kullanarak, toplumsal hafızanın geçmişten gelen milli unsurlarla beslenmesini sağlar. Bu sebeple Aytmatov'un eserlerine taşıyarak yer verdiği Türk coğrafyasının her karesi ile bu coğrafya içinde var olan maddi-manevi bütün unsurlar özellikle de yer ve boy adları açısından yaşatıcı ve koruyucu özellikleri sunulur. Çünkü coğrafyanın topluma mal olmasını sağlayan en önemli unsurlardan biri olan yer ve boy isimleri aynı zamanda geçmişten geleceğe soyu ve soyun tarihi derinliği ile asaletini temsil eden mühim göstergelerdir.

Toplumların kültürleri çeşitli şekillerle gelecek kuşaklara aktarılır. Yer adları üzerine yapılmış çalışmalardan hareketle birçok veri ve bilgiye ulaşılabilir. Elde edilecek bilgi ve bulgular neticesinde bir ülkenin geçmişten bugüne; etnik yapısına, yerleşme yeri haline gelme sürecine, dil geçmişi ile dilin coğrafyaya katkılarına, ticari faaliyetleri ve savaşlara varana kadar mühim konularda bilgi sahibi olmak mümkündür. Bu açıdan bakınca Aytmatov'un eserlerinde yer verdiği boy ve yer isimleri de Kırgız Türklerinin dili, kültürü, coğrafyası ve tarihi hakkında önemli bilgiler vermektedir.

Eserlerin yazıldığı dil, yazarın eseri vasıtası ile ulaşabileceği kişi sayısı açısından son derece önemlidir. Eserlerini Rusça yazdığı için kimi çevrelerce sert eleştirilere maruz kalan yazar, her ne kadar Rus dilini kullanarak eserlerini oluşturmuş olsa da Ruslaşmamış, kendi benliğini korumayı başarmıştır. İstisnasız coğrafyadaki bütün yer isimlerinin eski kullanımları yasaklanıp Rusçalaştırılmış olmalarına rağmen O'nun eserlerinde yer

verdiği yer ve boy adları dahi ne kadar milli ve yerli olduğunu ortaya koymaya yetecek zengin içeriğe sahiptir. Bu açıdan bakıldığında eserlerini karşı karşıya kaldığı bazı zorunlu nedenlerden dolayı Rusça yazmış olsa da eserlerin içeriğinde Kırgızların yaşayışını ve milli değerlerini saklayarak kendi tarihine, kültürüne ve milli kimliğine ışık tutan birer hazine değeri sıgıdırır. Bu sebeple eserleri canlılığını korumaya devam etmektedir.

Milli hafıza anlamına gelen yer adları, toplumların geçmişine ayna tutan önemli kültürel öğelerdendir. Bu konu farklı alanlar içinde değinilmek sureti ile ele alınmışsa da bir disiplin olarak, ülkemizde henüz yeni bir çalışma sahasıdır. Özellikle halkların yaşamış oldukları coğrafyalar ile olan bağlarını yeniden keşfetme ve coğrafyalara bıraktıkları miras ile edindikleri kazanımları evrenselleştirme gayesi, toponimi biliminden her geçen zaman daha fazla faydalanmaları ihtiyacını doğurmaktadır. Bununla birlikte bu bilim alanının da öneminin daha fazla artmasına vesile olmaktadır. Türkiye'de yerbilimi alanındaki araştırma ve çalışmalar Avrupa'daki kadar eskiye dayanmasa da son dönemlerde bu sahada da önemli çalışmalar yapılmış ve yapılmaktadır. Anavatan Orta Asya'dan çıkıp dünyanın birçok noktasında geniş alanlarda yurt edinmiş olan Türk topluluklarının izini sürmek kolay değildir. Fakat yer bilimi ve benzeri bazı sahalardaki çalışmalar dil, tarih ve coğrafya açısından ortak şuuru geliştirme ve nesilleri bilgilendirip bilinçlendirme adına ortak yapılabilecek birçok çalışmaya büyük katkılar sağlayabilir.

Aytmatov'un tüm eserleri araştırmacılar açısından son derece önemli içeriğe sahiptirler. Bu, araştırmada Aytmatov'un sekiz romanı ve iki hikâyesi incelenmiştir. İncelenen eserler; Gün Olur Asra Bedel, Dişi Kurdun Rüyaları, Beyaz Gemi, Toprak Ana, Elveda Gülsarı, Cassandra Damgası, Cengiz Han'a Küsen Bulut, Dağlar Devrildiğinde/Ebedi Nişanlı, Cemile, Sultan Murat'tır.

Cengiz Aytmatov'un Eserlerindeki Yer Adlarının Dil ve Kültür Açısından Önemi

Dil, toplumların varlık ve bağımsızlık sembollerinden birisidir. Ancak siyasi bazı etkenler, Orta Asya'daki Türk toplumlarının yirminci yüzyılın başlarından itibaren kendi dillerini kullanmalarına engel oldukları gibi dillerini asimile ve yok etme noktasında da her türlü gayretin içine girerler. Bu çabalarını desteklemek adına da Türkçe ve lehçelerinin etkin iletişim aracı olarak kullanılmaması için Rusçayı resmi dil olarak öne sürerler. Daha fazla insana ulaşma çabası nedeniyle Aytmatov da eserlerinde Rusçayı kullanır. Ancak ünlü Türk yazar, bazı çevreler tarafından eserlerini Rusça yazması nedeniyle eleştirilse de Aytmatov, Rus işgali altındaki bir coğrafyada dünyaya gelmiş olmasından dolayı karşı karşıya kaldığı bir mecburiyetin yanında, yaşadığı çağın en büyük gerekliliklerinden biri olan dünyaya açılma ve büyük kitlelere ulaşma isteğidir. Bundan dolayı da devrin bütün imkânlarından yararlanma gereği hisseder. Bunlardan biri de hatta en önemlisi dildir. O dönem yaşadığı coğrafyada da bu düşüncelerine

ulaşmanın en kabul edilebilir yolu Rusça yazmasıdır. Bu nedenle anlaşılır bir gerekçe ile fakat kendi değerlerinden taviz vermeden yazan Aytmatov, netice olarak Rusça yazar ancak Ruslaşmaz.

Yer adları, toplumların kimliklerini yansıtan birer vesikadır. Aytmatov'un eserlerinin içinde bahse konu olan yer isimlerine dikkat edildiğinde özel bir anlam taşıyor ve coğrafyanın dışında bir yer değilse milli kültür içinde toplumun kendi verdiği adı ile yer aldığı görülür. Aytmatov'un bu hassasiyetinin altında milli hafızanın ne anlama geldiğini iyi bilen bir aydın olmasından ileri gelmektedir. Bu tavrı, bütün eserlerinde kullandığı dil malzemesinden anlamak zor olmuyor. Makaleye konu olarak incelenen eserlerden hareketle Kırgız coğrafyası ve milli kimliği hakkında önemli bilgilere ulaşmak mümkündür. Özellikle kullandığı yer adlarındaki veriler ele alındığında Aytmatov'un yer adlarını kullanırken Kırgız Türkçesindeki karşılıklarını özenle seçmesinin yegâne sebebi, gelecek kuşakların kültürlerini tanımlarını sağlamak ve geçmiş ile gelecek arasında bağ kurmalarına katkı sağlamaktır.

Cengiz Aytmatov'un eserlerinde geçen bazı yer adlarının, Türk yazı dilinin en eski ve önemli kaynaklarından olan Kutadgu Bilig ve Dîvânı Lugâti't-Türk'te de geçtiğini görmekteyiz. Aralarında yüzyıllarca zaman geçmiş olsa da Aytmatov ile Türk dilinin en büyük âlimlerinden Kaşgarlı Mahmud'un çevrelerindeki yer adlarını milli haliyle eserlerine taşımalarının yanında aynı adları da eserlerine aynı şekilde taşımış olmaları önemlidir. Bu durum gerçek aydınların yaşadıkları dönemlere bakmaksızın mesken tuttıkları yerleri atalarından aldıkları şekli ile sahiplenme, geleceğe taşıma kaygısı ve bilinci taşıdıklarını gösterir.

Aytmatov'un eserlerinde geçen birçok yer adını Anadolu'da da görmek mümkündür. Buna en güzel örnek Aladağlar'dır. Karabük, Niğde-Adana arasında Aladağlar, Ağrı-Van arasında, Aladağlar adıyla bilinen dağ, Bursa da bulunan Ulu dağ ve daha niceleri Kırgız Türklerinin yaşadığı coğrafyada da mevcuttur ve Aytmatov'un eserlerinde yer alan önemli coğrafi oluşumlardandır. Bu da ortak değerlerimizin dünyanın her yerinde aynı adlarla yaşadığını gösteren önemli bir unsur olarak durmaktadır. Yine ülkemizin önemli turizm merkezi kabul edilen Uludağ isminde bir dağ, Aytmatov'un eserlerinde de görürüz. Bu durumu, eserlerinde geçen diğer boy ve yer adlarında da örneklemek mümkündür. Aytmatov'un eserlerinden hareketle Kırgız coğrafyasında, dünyanın başka coğrafyalarında yaşayan Türk yurtlarında veya Anadolu'da var olan yer adlarının birbirine benzemesi veya bir kısmının da aynı olduğunun görülmesi hepsinin aynı kültür kaynağından beslendiğini gösterir. Bununla beraber Türk milletinin birçok engelle rağmen aynı duygularla yaşadığının ve varlığını devam ettirdiğinin kanıtıdır.

Özellikle tarihin gerçekleri içinde geniş coğrafyada milli kültüre beşiklik eden ve her birisi kendi coğrafyası için vazgeçilmez olan medeniyet merkezi olan şehirler vardır. Bu şehirlerin milli isimleri ile eserlere taşınması oldukça önemlidir.

Örneğin; tarihin ortaya koyduğu bütün belgelerde ve anlatılarda kadim Türk yurtlarından olan Kırgızistan sınırları içindeki, Balasagun ve Uygur Türklerinin Çin işgali altında bulunan Kaşgar şehirleri Dîvânı Lügâti't - Türk'te bugünkü şekli ile yer alırken Aytmatov, Almatı, Semerkant ve diğer şehirleri başarılı bir şekilde eserlerine taşır.

"Balasagunlular Soğdca ve Türkçe dilini konuşurlar. Tıraz'lılar ve Beyza şehri halkı da aynı şekilde Türkçe konuşmaktadırlar. İslıcab'dan Balasagun'a kadar uzanan bütün Argu ülkelerindeki insanların dilinde bazı bozukluklar vardır. Kaşgar'ın Kençekçe konuşan köyleri vardır, şehrin içi ise Hakaniye Türkçesini kullanmaktadırlar (Ercilasun ve Akkayunlu, 2014:11).

Aytmatov'da eski devirlerden bu yana Türk tarihi açısından önemli bir kültür ve medeniyet merkezi olup bugün Özbekistan sınırları içinde yer alan Semerkant'ı "Gün Olur Asra Bedel" isimli eserine şu şekilde taşır.

"Kazankap bu utanç verici duruma düşmemek için başını alıp uzak diyarlara gitmiş. Tam altı yıl, Semerkant yakınlardaki Betpak-Dala'da (Açlık bozkırında) çalışmış. O vakitler oralarda, yüzyıllardan beri el değmemiş toprakları pamuk ekimine açıyorlarmış bu yüzden işçiye çok ihtiyaç varmış. Orada, barakalarda kalıyor ve kanal kazıyormuş" (Aytmatov, 2016c: 85)

Eserde yazar kurguyu şekillendirirken, kendi coğrafyasından uzaklaşan Kazangap'ın kendilerine esaret yaşatan Rusya veya yüzyıllardır Kırgızlar açısından sıkıntıya sebep olan Çin veya güçlü görünen başka bir memleketeye değil de yine geçmişinden bugüne her zerresinde Türk kültürünün izlerini çok kuvvetli yaşatan yerlerden biri olan Semerkant'a gitmiş olması da önemlidir. Bu açıdan Semerkant'ta gidiş kaybolan değerlere yeniden dönüşü de ifade eder. Yusuf Has Hacıp ve Kaşgarlı Mahmud'un eserlerinde kendisine yer bulan Semerkant, Dîvânı Lügâti't-Türk'te de büyüklüğü ve tarihi oluşundan "Semiz kend" (semiz Şehir) denmiştir (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 149).

Türk adıyla kurulan ilk Türk devletinin yaşadığı bölge içinde yer alan Ötüken'i, yer adı olarak ve eski Türk inanışlarında yüce yaratıcıyı ifade eden Gök Tanrı tarafından insanlığa seçilmiş merkez olarak eserlerine taşıması bilinçli ve önemlidir. Ötüken, Aytmatov'un yazdığı "Cengiz Han'a Küsen Bulut" adlı eserinde şöyle geçer:

... bekleyecekleri yere yaklaşırken, tanımaya başladığı bulutu üçüncü kez görmüş, iyice heyecanlanmıştı. Bu durum onu çok etkilemiş, atının üzerinde sendelemesine sebep olmuştu. O güne kadar böyle bir şey gelmemişti başına. Ötüken'de, Gök-Tanrı'nın insanlara oturmaları, imparatorluklarına merkez yapmaları için verdikleri dünyanın sarsılmaz temelini oluşturan bu topraklarda, şimdiye kadar onu böylesine şaşırtan bir şey olmamıştı... (Aytmatov,2016,e: 37)

Orhun Yazıtlarında; "türuk kağan ötüken yışolorsar elte bun yok" yani "Türk hakanı Ötüken dağları'nda oturursa elde(halkta) sıkıntı olmaz" şeklinde yer alır (Aydın, 2014:51,52).

Ötüken, Kutadgu Bilig'de ise şöyle geçmektedir:

*İdi yaksı aymış ötüken begi
tilin tutzu birmiş sanga söz yiği
“Ötüken beyi çok iyi söylemiş
Sözlerin iyisini sana diliyle ulaştırmış”,*

(Arat: 2008, 505).

Ötüken ise Uygur taraflarında Tatar bozkırlarındaki bir bölgenin adı olarak geçmektedir (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 70).

En eski Türk yazıtları ile Dîvânı Lügâti't -Türk'te de geçen Ötüken isminin Cengiz Aytmatov tarafından da kullanılması Aytmatov'un ufkundaki Türk tarihi ve coğrafyasının sınırlarını ortaya koyması açısından kayda değer bir durumdur.

Eserlerinde Geçen Boy Adlarının Dil ve Kültür Açısından Önemi

Her milletin tarihinde boy adları önemli yer tutar. Çünkü milletler tarih sahnesine çıktıkları boy adları ile varlığını devam ettirir veya tarihteki çok büyük olaylar neticesinde boy haline gelirler. Bu yüzden milletin kodları boy adlarında gizlidir dense yanlış olmaz. Türk deyince nasıl ki bütün dünyada insanların aklında yaşamları, kültürleri, coğrafyaları, geçmişte ne yaptıkları ve bugünkü durumları hakkında birçok düşünce beliriorsa boylar için de durum aynıdır. Bu durumun farkında bir aydın olarak Aytmatov da Türk boylarını eserlerine taşıırken onları tarihi süreç içerisinde kazandıkları karakter ve yaşamlarından bağımsız düşünmez.

Tarihin en eski kavimlerinden biri olan Türkler, farklı coğrafyalara dağılmış olsalar da adları ile özdeşleşen boylar halinde varlıklarını devam ettirmeyi başarmışlardır. Uzak veya yakın çeşitli düşmanları tarafından zaman zaman asimile edilmek istenmişlerdir. Fakat köklü tarihin getirdiği milli bakış açısı sayesinde dil ve kültürlerini yaşayarak hayatlarına devam etmişlerdir. Bu sayede gittikleri birçok yerde karşılaştıkları yeni kültürlerin etkisi ile erimek yerine gittikleri yerdeki kavimleri kendi güçlü bünyesinde eritmişlerdir. Bunların neticesinde neredeyse her boy genel Türk töresine bağlı kalmak kaydı ile özel yaşam koşullarına bağlı olarak yakın veya uzak coğrafyalarda kendi adıyla devlet kurmuştur. Destan ve benzeri sözlü ürünlerde ayrıntıları ile yer alan Türk boy adlarının geçtiği yazılı eserler bağlamında en önemli eserlerin başında, aynı zamanda ilk Türk adının da geçtiği Orhun Yazıtları gelir. Yazıtlarda Türk adı birçok yerde geçer. Örneğin: “*Türk begler budun bunı eşiding. Türk budun(tir)ip il tutsıkingın bunda urtum. Yani; Türk beyleri, milleti, bunu işiti! Türk milletini toplayıp il tutacağın burda vurdum*” (Ergin, 2006: 6,7).

Bütün boyları temsil eden Türk kelimesine, Orhun Yazıtlarının yanında diğer birçok önemli kaynakta da yer verilmiştir. Bu eserlerden bir tanesi de Kaşgarlı Mahmud'un kaleme aldığı Dîvânı Lügâti't -Türk adlı yapıttır. Bu yapıttın bir yerinde Türk adı şöyle ifade bulur:

Kaçan körse anı Türk,

Bodun ayga anın aydaçı,

Munar tegir ulugluk,
Munda naru keslinür,

"Türk taifeleri onu görünce

Halk şöyle der ki:

Büyükük ve yücelik buna yakışır,

Bundan başkası da yok"

(Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 151)

Dîvânı Lügâti't-Türk'teki anlamı incelendiğinde "Türk" kelimesinin bir iftihar vesilesi olduğu ifade edilmektedir. Kaşgarlı Mahmut yazdığı eserde nasıl kendi soyunu yüceltmişse, Yusuf Has Hacıp de yazmış olduğu Kutadgu Bilig adlı eserinde Türk adını aşağıdaki örnekte olduğu gibi aynı duygularla yüceltir.

Köri barsa emdi bu Türk begleri

Ajun beglerinde bular yigleri

Bu Türk beglerinde atı belgölüg

Tonga alp er erdi kutı belgölüg

Eğer dikkat edersen görürsün ki,

Dünya beylerinin en iyileri Türk beyleridir.

Bu Türk beyleri arasında adı meşhur ve

İkbali ayan beyan olanı Tonga Alp-Er idi.

(Ertekinoğlu, 2017:508)

Cengiz Aytmatov da Türk boyları içinde hem tarihi hem de hareketli yaşam yapısı ile yer alan Kırgız Türklerini ve komşu Türk kavimlerini yardımsever, çalışkanlık ve kendilerine has yaşam şekilleri, dil, din ve kültürleri ile eserlerine taşır. Eserlerine taşır. Mensubu olduğu Kırgız Türkleri, kaleme aldığı bütün yapıtlarında yer alırken, Kırgız yaşamında büyük öneme sahip, dağ, at, çadır ve doğayla iç içe yaşam bir bütün olarak ele alınır. Bunu yaparken uyanık her zaman uyanık olması gerektiği düşüncelerini de yineler. "Hey Kırgız, atına bin! Düşman geliyor" (Aytmatov, 2016f: 45).

Doğal olarak Kaşgarlı Mahmut, Divanı Lügat-i Türk'te, Türk boyları içinde Kırgız Türklerini de sayar: Türk boylarından olan Kırgız, Kıpçak, Oğuz,

Toxsi, Yagma, Çigil, Uğrak ve Çaruk'lar gibi Türk boylarının Türkçe konuştuklarını ifade eder. Aynı eserde başka bir başlıkta ise Kırgız Türkleri için 'Türklerden bir boy.' İfadesini kullanmaktadır (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 11, 200).

Aytmatov da eserlerinde Kırgız, Türkmen, Özbek, Kazak, Uygur, Tatar gibi devlet haline gelen Türk boylarının adlarını kullanırken diğer yandan hala aşiret halinde yaşayan Merkit, Nayman, Bugu, Sarıgov gibi boylara da yer vermek sureti ile birlik ruhu içinde bütün Türk topluluklarının geçmişinin bir olduğu gerçeğinden hareketle geleceğe yürümesini arzular.

Her toplum için geçmişten geleceğe yürüyebilmenin en önemli vesilesi dil ve kültürdür. Dil ve kültürü de var eden temel unsur, milletin kendisidir. Bu yüzden toplumu var eden temel dinamik olan boylar ve boyların yapısının korunması birlik içinde obalar halinde geleceğe yol almak için de önemlidir. Bunun farkında bir aydın olarak Aytmatov da genelde Türk milletini özelde ise Kırgızlar başta olmak üzere diğer Türk boylarını eserlerine bilinçli olarak taşır. Özellikle de Türk ve Türk'e ait her şeyin adının anılması bile hainlik sebebi sayıldığı bir dönemde kalemini bu kadar cesurca kullanması Aytmatov'un topluma karşı sorumluluğunu yerine getirirken ne denli milli ve sorumlu düşündüğünü de ortaya koymaktadır.

Yer adlarında olduğu gibi boy adları da toplumların soyu ile sıkı anlam ilişkisi taşır. Türklerin en eski yazılı eserleri olan Orhun Yazıtlarından bugüne Türk insanının hafızasında yer dinmek, geçmişin milli ve manevi değerlerini geleceğe taşımak isteği ile toplumdaki aydın kişiler, eserlerinde yer ve boy adlarına şuurlu bir biçimde yer vermiş ve geçmişin izlerini bugüne taşırken gelecek adına da güçlükler karşısında nesillere yol göstermiştir. Kendi coğrafyası ile ilgili söz konusu anlatılarında yerel ve milli olan yer ve boy adlarını kullanır. Ancak kendi coğrafyasının dışındaki yerleşim ve boy adlarından bahsederken yabancı isimler kullanır. Özellikler Kırgızlara yakın coğrafyada bulunun Özbek, Kazak, Azerbaycan, Uygurları yer ve bu coğrafyalarda yaşayan Türk boylarının adlarını anarak eserlerine taşımalarının yanında Türklüklerini kaybetmiş olsalar bile Bulgar ismine yer vermesi önemlidir.

Eserlerinde genel olarak geçen yer ve boy adları:

Gün Olur Asra Bedel; Yer Adları: Ak Moynak, Ala Tav (Dağ), Aleut Adaları, Alma Ata, Ana Beyit Mezarlığı, Aral Denizi, Avrupa, Beş ağaç, Boranlı, Büyük Okyanus, Cangeldi, Ekiz Tübe(İkiz Tepe), Himalaya, İtil(idil), Karaganda, Kazakistan, Kısıkçay, Kızıl Orda, Kumbel, Makakumdıçap, Nevada, Orman Göğsü Gezegeni, Pasifik Okyanusu, San Fransisco, Sarı Özek, Semerkant, Şincan, Taşkent, Türkistan, Ural, Vladivostok, Volgao, Yayık Irmağı, Yediçay, Yugoslavya.

Boy Adları: Juan- Juanlar, Karakalpak, Kazak, Kıpçak, Kırgız, Naymanlar, Türkmenler.

Cengizhana Küsen Bulut; Yer adları: Alma Ata, Aral Gölü, Asya, Avrupa, Bavviera, Boranlı, Cayık Nehri (Yayık-Ural), Himalaya, İdil Irmağı, Kazakistan, Kızıl Orda, Kumbel, Orenburg, Ötüken, Sarı Özek, Sibirya, Sir Derya (Seyhun).

Boy Adları: Juan Juanlar, Kazak, Merkit, Naymanlar, Tatar, Uygur.

Beyaz Gemi; San-Taş Vadisi, Issık Göl, Karavul Dağı, Sibirya, Yenisey (Enesay), Kazakistan, Arça Vadisi, Mançurya

Boy adları; Kırgızlar, Bugu Aşireti

Toprak Ana; yer adları: Ala Too, Büyük Boğaz, Issık Göl, Kayındı, Moskova, Novosibirisk, Orehofka, Razan, Yukarı Fomas, Zariçe, Kazakistan.

Boy adı olarak; Kırgız adı ön plandadır.

Elveda Gülsarı; Yer adları: Japonya, Aleksanrovka, Beş Ağaç Vadisi, Evliya Ata Kasabası, Aktaş Kolhozu, Sarıgov Vadisi

Boy adları; Kazaklar, Kırgızlar, Sarıgov Aşireti

Dişi Kurdun Rüyalari; Yer adları: Acı Taş Boğazı, Afganistan, Afrika, Ak-Tuz Geçidi, Ala Mengü Boğazı, Ala Mengü Dağı, Alma Ata, Asya, Avrupa Ceypur, Başat Geçidi, Brahmaputra, Calpak Saz, Cambul, Çeşma, Çuisk, Dağistan, Golgotha Tepesi, Gürcistan, Himalaya, Hindistan, Issık Göl, İndus, İran, İstanbul, Kazan, Kırgız Bozkırı, Kurday Yaylası, Leningrad, Kudüs, Mısır, Moskova, Mujunkum Bozkırı, Mujunkum Vadisi, Murmansk, Odesa, Puşkin Müzesi, Roma İmparatorluğu, Rusya, Salkın Göl, Sofya, Suriye, Taban Yarımadası, Kiçibel Yaylası, Taşkent, Türkistan, Türkiye, Yaroslav Garı, Uzun Çatı Kanyonu.

Boy adları: Gürcü, Bulgar.

Kassandra Damgası; Yer adları: Amerika, Atlas Okyanusu, Avrupa, Chicago, Çin, Dublin, Frankfurt, Hindistan, İran, İsveç, Japonya, Kızıl Meydan, Kiev, Kuzey Kore, Leningrad, Moskova, Pakistan, Ren Nehri, Roma, Rusya, San Fransisco, Venedik.

Boy Adları: Azerbaycan.

Dağlar Devrildiğinde; Yer İsimleri: Afganistan, Aksay Nehri, Almanya, Aral Gölü, Arap Emirlikleri, Avliyeata Havaalanı, Avrupa, Baltık Denizi, Çin, Heidelberg, Hollywood, Kazakistan, Leningrad, Londra, Molotaş Mağarası, Moskova, Orta Asya, Ortosay Mahallesi, Saratov, Tanrı Dağları, Tibet, Tuyuk Car Dağları, Tümen Köyü, Üzengili Dağları, Volga Nehri.

Boy isimleri: Çin Kırgızları, Kazak, Kırgız, Özbek.

Cemile; Altaylar, Angrens, Arlaskaya Sokağı, Bakayır, Çakmak, Kazakistan, Kurkurcu Deresi, Kursk, Orel, Saratov, Taşkent, Uludağlar.

Boy Adı: Kırgızlar.

Sultanmurat; Aksay, Aral, Avustralya, Borneo, Cambul, Cava, Çimkent, Hindistan, Manas Dağları, Moskova, Seylan Adası, Sumatra, Talas Dağları, Talçuy, Taşkent, Tuyuk Car.

Sonuç ve Değerlendirme

Kırgız coğrafyasının son derece zorlu bir döneminde dünyaya gelen ve dönemin şartları nedeniyle zorlu bir hayat yaşamak zorunda kalan Aytmatov, çevresinde meydana gelen hızlı değişimin farkına varmış ve bu değişimin mensubu olduğu Kırgız toplumunda meydana getireceği olumsuzluklar karşısında, yapıtlarıyla adeta duvar olmuştur. Cengiz Aytmatov, genelde Türk milletinin özelde ise Kırgız Toplumunun binlerce yıl boyunca oluşturmuş olduğu sözlü kültüre ait değerleri, kendi coğrafyasındaki yer ve boy adlarını kullanmayı tercih ederek şuurlu bir yol izlemiştir.

Benliklerini geleceğe taşımak isteyen toplumların milli kimliklerini korumadan bunu başarmalarının imkânsız olduğunu bilen bir yazar olarak içinde yaşadığı toplumu millet olarak tarih sahnesine çıkaran ve yaşamına yön veren her türlü unsuru eserlerine taşımıştır. Bunların en başında coğrafyayı ve insanı topluluklar ile özdeşleştiren yer adları, boy adlarıdır. Dilin halkları şekillendirmede ne kadar önemli olduğunu bilen Aytmatov, boy ve yer adlarının yanında dile ait unsurlar ile maddi ve manevi değerleri, toplumun hayata bakışını, giyim ve yiyecek gibi halkın yaşamına tesir eden her şeye kalemi vasıtası ile eserlerine taşıyarak dil malzemesi olarak da unutulmalarına mani olmuştur. Özellikle dil ve kültür açısından önemli birer kaynak olan yer adları ile boy adlarını milli hafızanın bir unsuru olarak görmüş ve eserlerine taşımıştır. Rejim Aytmatov ve diğer aydınlar yön olarak Moskova ve komünist parti ideolojisini gösterse de Aytmatov, kendi coğrafyası ve insanını seçer.

Aytmatov, eserleriyle adeta geçmişten geleceğe köprü kurmuştur. Onun küçük yaşlarda ninesinden dinlediği hikâye, masal, efsane ve destanlar ile ozanlardan duyduğu ezgiler, hasret kokan memleket türküleri eserlerinin temelini oluşturur. Aytmatov'un yapıtlarında masallara, efsanelere, atasözlerine, halk hikâyelerine ve mitolojik öğelere sıkça yer vererek milli bilinç aşılarken asimile olmaya karşı durur. Eserlerinde seçtiği yerler anlatıma kuvvet ve zenginlik katacak veya anlatılan olay gereği başka coğrafyalardan bahsetmesi gerekiyorsa bahseder, aksi halde eserlerindeki yer genel olarak Türk coğrafyasıdır, insan ise Türk insanıdır.

Sonraki nesillerin hür ve milli mefkûre ile yetişip büyümeleri için milli kültürün onlara aktarılmasının ve dilin öğretilmesinin şart olduğunu bilen Aytmatov, eserlerinin içeriğini de buna göre şekillendirir. Rusça yazdığı eserlerini mutlaka Kırgız Türkçesine aktarıp okuyucusunun milli dil zevki ile okumasını sağlar. Bu yüzden Rusça yazmasına rağmen Ruslaşmaz bilakis

bu yolla Rusya dâhil bütün dünyaya Kırgız Türklerine ait medeniyetin en ince ve güzel noktalarını aktarırken savaşın sebep olduğu acıları ve geride bıraktığı yıkımları da ustaca anlatır. O, ele aldığı olayları kimi zaman bir psikolog, sosyolog, tarihçi, edebiyatçı perspektifi ile resmeder kimi zaman da yalnızca bir gözlemci ruhu ile verir. Fakat her zaman bir insan olarak yaşamayı ve olanlara yaklaşmayı başarabilen ruh ile hareket etmiştir. Onun eserlerinden hareketle Kırgız coğrafyasında, dünyanın başka coğrafyalarında yaşayan Türk yurtlarında veya Anadolu'da var olan yer adlarının birbirine ne kadar benzediğini veya bir kısmının da aynı olduğunu görülmesi aynı kültür çeşmesinden beslenen Türk milletinin birçok engele rağmen aynı duygularla yaşadığı görülmektedir.

Kısaca, yer ve boy adları geçmiş ile gelecek arasında bağ kuran önemli unsurlardır. Bunun farkında ve şuurunda bir aydın olarak Cengiz Aytmatov da eserlerinde kullandığı her kelimeyi özenle seçmiştir. Eserlerinde yer verdiği yer ve boy adlarını da Rusların hitapları doğrultusunda değil halkının geçmişten beri kullanageldiği milli yapıları ile kullanmıştır. Aytmatov, bu şekilde hareket ederek diğer birçok unsurun yanında yer ve boy adları vasıtası ile de kendi insanını ve kültürel mirasını ön plana çıkarıp geniş kitlelere ulaştırmıştır. Bu yönüyle diğer birçok kalem erbabına ilham kaynağı olmuş ve olmaya devam etmektedir.

Kaynakça

- Arat, R. R. (2008) Kutadgu Bilig, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Aydın, E. (2014) Orhon Yazıtları, Kömen Yayınları, Konya.
- Aydın, E. (2016) Eski Türk Yer Adları, Bilge Kültür Sanat, İstanbul.
- Aytmatov, C. (2008) Toprak Ana, Çev.: R. Özdek, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Aytmatov, C. (2009) Cassandra Damgası, Çev.: A. Pirverdioğlu, Elips Kitap, Ankara.
- Aytmatov, C. (2016 a) Elveda Gülsarı, Çev.: R. Özdek, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Aytmatov, C. (2016 b) Beyaz Gemi, Çev.: R. Özdek, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Aytmatov, C. (2016 c) Gün Olur Asra Bedel, Çev.: R. Özdek, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

- Aytmatov, C. (2016 d) *Dişi Kurdun Rüyalari*, Çev.: R. Özdek, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Aytmatov, C. (2016 e) *Cengiz Han'a Küsen Bulut*, Çev.: R. Özdek, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Aytmatov, C. (2016 f) *Dağlar Yıkıldığı Zaman/Ebedi Gelin*, Çev.: A. Pirverdioğlu, Elips Kitap, Ankara.
- Aytmatov, C. (2016g) *Cemile*, Çev.: S. Gökmen, Elips Kitap, Ankara.
- Aytmatov, C. (2016h) *Sultanmurat*, Çev.: R. Özdek, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Dıykanbayeva, M. (2015) "Hatıralar Işığında Cengiz Aytmatov ve Eserleri" *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 4(1), 169-188.
- Ercilasun, A. B ve Akkoyunlu, Z. (2014) *Dîvânu Lugâti't-Türk*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ergin, M. (2006) *Orhun Abideleri*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- Ertekinoglu, S. (2017) *Alp Er Tonga'nın Kızı Kaz'dan Dede Korkut Yurdu Ahlat'taki Kız/Kaz Evladına*, *The Journal of Academic Social Science Studies International Journal of Social Science* Doi number:<http://dx.doi.org/10.9761/JASSS6996> Number: 57, p. 507-510, Summer I 2017
- Kalkan, M. (2006), *Kırgızlar ve Kazaklar*, Selenge Yayınları, İstanbul.
- Kapağan, E. (2015), *Kırgız Şiirinde Ekim Devrimi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Kolcu, A.İ. (2008) *Cengiz Aytmatov Üzerine Yazılar*, Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum.

¹Bu Bildiri Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde 10.08.2017 tarihinde Doç. Dr. Enver Kapağan'ın Danışmanlığında, Bünyamin ŞAKAR tarafından savunulan "Cengiz Aytmatov'un Eserlerinde Geçen Boy ve Yer Adlarının Dil Ve Kültür Açısından İncelenmesi" Adlı Yüksek Lisans Tezinden Üretilmiştir.

